

Tények, Társadalom, Tudomány: ADF–3T

2023. március (2. szám)

Háromhavonta három témával jelentkezik az ADF rövid kiadványa. Célja, hogy tisztázzon bizonyos szakmai területeket érintő trendeket, tényeket, és felkeltse irántuk az érdeklődést. Aki jobban utána szeretne nézni ezeknek, az írásokban hiperlinkeket is talál releváns háttér tanulmányokhoz, cikkekhez, statisztikákhoz.

Jelenlegi kiadványunk egymással összefüggő témái: az orosz tudományos élet átalakítása, az orosz propaganda magyar terjedése és a hazai kormánypropaganda terjesztése a közösségi médiában. Az egyes írások szerzői sorrendben: Péter László (ADF), Tóth István János és Varga Júlia (KRTK Közgazdaságtudományi Intézet) és Hámori Ágnes (Nyelvtudományi Kutatóközpont). A kiadvány szerkesztésében közreműködött Éltető Andrea (KRTK Világ-gazdasági Intézet) és Sarankó Márta (BTK Irodalomtudományi Intézet).

I. Az orosz tudományos élet közelmúltja – kis magyar áthallásokkal

1. Politika, migráció és nemzetközi beágyazottság¹

Az orosz tudományos élet a Szovjetunió megszűnésével vált nyitottabbá a külvilág számára, noha a fokozatos integráció a nemzetközi tudományos közéletbe már az 1970-es években megkezdődött. A Szovjetuniót 1988-at követően lehetett kivándorlási szándékkal legálisan (büntetlenül) elhagyni. Az ezt követő 3–4 év hozta a legnagyobb veszteséget a nagymértékű elvándorlás miatt, mivel a kivándorló kutatók többsége a legnagyobb szakmai súllyal rendelkező személyiségek közül került ki. Akik elhagyták Oroszországot, főleg európai, izraeli és amerikai kutatóhelyeken találtak munkát. Noha a kutatói közösség vesztesége jelentős volt, a kivándorlók mintegy fele fenntartotta szakmai kapcsolatait az otthon maradtakkal, ami segítette a részvételt a megnyíló nemzetközi pályázatokban. Az 1991–1997 közötti időszak újabb elvándorlási hullámot hozott; ennek magyarázata az általánosan is igen alacsony életszínvonal, a szegénység és a kutatási feltételek hiánya volt.

A 2000-es évek közepéig tartó és a demokratikus konszolidáció látszatát nyújtó nyugodt időszakot a kutatások területén is új korszak váltotta fel, hasonlóan a teljes orosz társadalomban zajló változásokhoz. A 2000-es években még történtek olyasféle próbálkozások, hogy a nyersanyag alapú orosz gazdaságot technológiai alapra helyezték (ekkoriban kötött [Magyarország is szerződést Oroszországgal](#) egy közös miskolci nanotechnológiai centrum fejlesztésére és nagy összegű orosz műszervásárlásra). Ez az átmenet azonban lényegében nem valósult meg, egyes vélemények szerint elsöpörte az Oroszországban általános korrupció.

¹ A téma érzékenységeire való tekintettel a hivatkozásokat biztosító személyes forrásokat jelen cikkünkben nem adjuk meg. A cikk háttérül szolgáló információkat saját ismereteinken és a feltüntetett forrásokon túl jellemzően kivándorolt orosz kutatókkal való levelezésből merítettük.

Anonim orosz forrásunk szerint a korrupció a 2010-es évekre a tudományos kutatásba is begyűrűzött, aminek köszönhetően érdemi tudományos bírálat nélkül finanszíroztak nagy összegű kutatási programokat. A 2010-es évektől százmillió rubeles nagyságrendű költségvetésekkel indítottak „megagrant” névvel illetett [programokat](#) főként visszaintegrált, egykor Oroszországban dolgozó kutatók számára. Ezek a programok a közvélemény szemében a lopás szimbólumává váltak. Noha feltűnő az időbeni hasonlóság és a megcélzott kutatói réteg azonossága a hazai Lendület programokkal, az elbírálás módja és a felhasználás célszerűsége össze sem hasonlítható. A projektek nagyságrendjét és az elbírálás módját tekintve viszont a későbbi magyarországi Nemzeti Laboratóriumok programmal való összehasonlítás lehetősége is felmerül.

Az orosz tudományos élet általános hanyatlásához a megagrant programok is hozzájárultak. Ezek nagy részét fiatal, menedzserszemléletű kutatók kezelték, akiknél másodlagos volt a tudományos eredmény. Forrásaink azért megemlítették néhány olyan természettudományos – politikától jellemzően távoli – területet, amely meg tudta őrizni szakmai szintjét, részben a külhoni orosz diaszpórával való jó kapcsolata miatt is (szilárdtestkutatás, atomfizika és a biológia egyes területei).

Az orosz tudományos közösségeket a Krím félsziget 2014-es annexiója erősen megosztotta, bár a nyílt véleménynyilvánításnak ekkor még nem volt akadálya. A töréspontot az Ukrajna ellen indított háború jelentette, amikor az orosz vezetés már a történésekkel kapcsolatos nyílt állásfoglalást is kriminalizálta. Ez újabb elvándorlási hullámhoz vezetett, ami részben leképezte az orosz tudományos életben létrejött morális törésvonalat. Még 2022 márciusában megjelent egy orosz kutatók és tudományos újságírók által szerkesztett [háborúellenes nyilatkozat](#) több mint 8 ezer aláírással. Később a háborút támogató nyilatkozatok is születtek, főleg a tudományos élet adminisztratív vezetőinek közreműködésével, de jellemzően legfeljebb 100–200 aláírással. (A témáról bővebb információ [itt érhető el.](#))

A legújabb elvándorlási hullám ugyanakkor súlyosan érintette a korábban még egészségesen működő tudományterületeket is. Az Oroszországot a 2022-ben indult háború miatt elhagyó kutatók nyugati mércével mérve is magas szakmai színvonalú réteget képeznek (ami összefügg azzal, hogy a nyugati kutatási normák ismerete együtt jár a szélesebb bázison alapuló társadalmi tájékozódással és az orosz állami propaganda elutasításával is). A mai helyzetben ez azt jelenti, hogy egyes kutatási ágakban a tudásátadás és a kutatási kultúra folyamatossága is megszakad. Noha a kivándorolt orosz kutatók részvétele a hazai oktatásban az online oktatási formák miatt megoldható (és adminisztratív oldalról nem is akadályozott), a gyakorlati területek művelésének problémáit ez már nem tudja áthidalni.

Az ukrán háború komoly törésvonalat idézett elő Oroszország nemzetközi tudományos kapcsolataiban. Amellett, hogy számos nemzetközi szervezet függesztette fel az intézményes együttműködést az orosz szervezetekkel, a tudományos adatbázisok egy részét birtokló Clarivate Analytics is beszüntette oroszországi tevékenységét, [nem értékelve a továbbiakban orosz \(és belarusz\) tudományos folyóiratokat](#). Ezzel párhuzamosan, mintegy válaszul, az orosz tudományos kormányzat is közölte, hogy a továbbiakban nem tekinti irányadónak a szokványos nemzetközi értékmérőket az Oroszországban folyó tudományos tevékenység értékelésében.

2. Az Orosz Tudományos Akadémia (OTA) helyzete és az ehhez kapcsolódó mozgalmak

Az OTA átalakítására Putyin először 2006-ban tett kísérletet. Arról keveset tudunk, hogy ez miként halt el, de világos, hogy az államhatalom akkor még nem volt kellően erős egy ilyen nagyságrendű próbálkozáshoz. Az OTA vagyonát ugyan nagyrészt államosították, de ez a kutatóintézeti hálózat működését gyakorlatilag nem érintette. Pedig az átalakítással kapcsolatos és „reform”-nak nevezett terv igen ambíciós volt: kilátásba helyezte az akadémia állami intézménnyé válását és a vezetői kinevezések állami jóváhagyását csakúgy, mint az akadémiai szabályozások állami előírását az autonómia felszámolásával együtt.

Még az OTA átalakítására tett újabb kísérletet megelőzően létrejött a Tudományos Dolgozók Társasága nevű szervezet ([Общество научных работников](#)) Alexander Fradkov szentpétervári matematikus vezetésével. A szervezet életében a kiadott nyilatkozatok játszották a fő szerepet, de magja lett egy későbbi kezdeményezésnek is, amikor az OTA átszervezésére vonatkozó újabb próbálkozás elindult.

Az orosz akadémia átalakítására tett második, 2013-as kísérlet sem lett azonnal sikeres. Ekkor nem az OTA megszüntetése volt a kitűzött cél, hanem „csak” az, hogy az OTA központját és vele együtt a kutatóintézeti hálózatot az Oktatási és Tudományügyi Minisztérium alá rendeljék. Emlékezhetünk, hogy az MTA kutatóhálózatát érintő első változás is a források minisztériumhoz rendelése lett volna, amit az MTA és a kutatóközpontok vezetőinek fellépése és az akkor formálódó kutatói tömegmozgalom együtt akadályozott meg. Az oroszországi átalakítás kezdeményezőjeként ismert Dmitrij Livanov oktatási és tudományügyi miniszter mellett a tervnek megvoltak az akadémiai szférához igen szorosan kötődő támogatói is, akik közül Mihail Kovalcsuk szerepét kell kiemelni. Öccsét, Jurij Kovalcsukot Putyin személyes bankárjaként tartják számon. Kovalcsuk motivációi között a sértettséget szokás elsőként felhozni, mert akadémiai előmenetelét nem támogatták. Elhíresült mondása szerint: „az Akadémiának elkerülhetetlenül el kell pusztulnia, mint a Római Birodalomnak”. Erre válaszul [jelezte Vlagyimir Zakharov az OTA átalakítása miatt összehívott konferencián](#), mintegy hasonlatként, hogy a Római Birodalmat is a barbárok tették tönkre. Az átalakítás megghiúsulásában meghatározó szerepe volt Vlagyimir Fortov akkori akadémiai elnöknek, aki gyorsan elérte, hogy magával Putyinnal tárgyaljon, és hamar visszakozásra is bírta, az átalakítási kezdeményezések kudarca pedig ráégett a köztes szereplőkre.

Távoli hasonlóság csupán a magyar helyzettel, hogy az akadémiai és oktatási reformokat az autoriter kormányok rendre az akadémiai holt szezonban szokták kezdeményezni. Az OTA átalakításának szándéka 2013. június utolsó napjaiban látott napvilágot, míg Magyarországon az MTA költségvetésének átvételét 2018 júniusában javasolták, és a kutatóhálózat leválasztását az MTA-ról végül 2019. július 2-án szavazta meg az országgyűlés.

Az OTA átalakítására tett második kísérlet idején alakult meg a [July 1 Klub](#) nevű szervezet. Orosz forrásaink szerint hasonló helyzetben a legfontosabb dolog az azonnali és hatékony önszerveződés. Hasonlóság a July 1 Klub és a hazai Stádium 28 Kör között, hogy mindkettő csak az akadémiahoz szorosan kötődő személyek körét jelenti – igaz, ez a July 1 Klub esetén kifejezetten az akadémia tagjaira korlátozódik. A July 1 Klub főleg nyilatkozatainak keresztül igyekszik a tudománnyal kapcsolatos folyamatokat befolyásolni.

Az orosz önszerveződés során létrejöttek nagyobb tömegbázisú jelentő szervezetek is. Ezek között a legjelentősebb a RAS Commission nevű szervezet (Комиссия общественного

контроля за ходом и результатами реформ в сфере науки, közelítő fordításban: a tudománnyal kapcsolatos reformokat ellenőrző testület), amelynek honlapja ma már nem elérhető. A szervezetet néhány tucat aktív ügyvivő tevékenysége fémjelezte, de többezres követői kört voltak képesek elérni. Ilyen tekintetben az Akadémiai Dolgozók Fórumához hasonló szerveződésről beszélhetünk. A RAS Comission legfontosabb – igaz, átmeneti – eredménye az volt, hogy a 2014–2015-ös időszakban sikerrel lépett fel az intézeti értékelések megfelelő lebonyolítása érdekében.

3. Az orosz tudományos élethez kapcsolódó egyéb kezdeményezések

Az posztszovjet időkben az egyéb társadalmi változásoktól és az akadémiai élettől kapcsolatos politikai törekvésektől függetlenül is kialakultak mozgalmak. Az alábbiakban ezeket soroljuk fel.

A természettudományok szakértői testülete ([Корпус экспертов по естественным наукам](#)). – Állami kezdeményezéstől függetlenül, civil alapokon létrehozott és 2007 óta folyamatosan épített szakértői adatbázis közel 20 ezer kutatóval. A lista körülbelül évente frissült, a legutóbbi frissítés 2022 márciusában történt. A legutóbbi, 2022. áprilisi bejegyzés a további frissítések felfüggesztését jelzi, hivatkozva arra, hogy ahhoz a Web of Science adatbázis elérése szükséges (utóbbi szintén az oroszországi működését felfüggesztő Clarivate Analytics terméke).

DISSERNET ([ДИССЕРНЕТ](#)) – Agilis kutatók által létrehozott civil mozgalom a hamis vagy plágium által érintett disszertációk visszavonása érdekében. 2022-ben közel 300 – többségében nem tudományos munkakörben dolgozó – embert fosztottak meg különféle tudományos címeiktől Oroszországban, és közülük 274-en a DISSERNET listáján is szerepeltek. A szervezet összefoglalója azt is megjegyzi, hogy a címtől való megfosztást jellemzően nem kíséri egyéb retorzió, sokan megtarthatják akár vezetői pozíciójukat is.

[Троицкий вариант – Наука](#) – Boris Stern asztrofizikus által 2008-ban alapított, kutatók és tudományos újságírók által szerkesztett újság és portál, amely a kormányzattól független híreknek is helyt ad. A kiadók már az ukrán háborút megelőzően, 2022. február elején a nyomtatott kiadás szüneteltetésére kényszerültek.

4. Van-e tanulság?

Ahhoz, hogy igazi tanulságról beszélhessünk, minden érintett fél elfogulatlan, őszinte együttműködésére volna szükség. Ez azonban jól láthatóan hiányzik mind az orosz, mind a magyar példánál.

Nem vehető komolyan például a magyar kormány megmondóembereinek az a korábban sokat hangoztatott nézete, hogy az MTA kutatóhálózatát az innováció fellendítése miatt kellett államosítani. Az innováció fogalma ugyanis az átszervezés óta lényegében el sem hangozott, és az innovációs hatásokat sem mérte senki (meggyőződésünk szerint nem is akarta). Hogy szélesebb körből is hozunk példákat: a trafikok 2012-es hatósági átszervezése és koncesszióba adása óta sem tudjuk, hogy a kiskorúak védelme mint az átalakítás fő okaként felhozott cél bármennyiben is megvalósult-e. Ugyancsak nem látható, hogy a szakoktatás leválasztása a közoktatásról növelte-e a képzés hatékonyságát bármi módon. Az viszont jól érzékelhető, hogy egy autoriter kormánynak a hasonló érvekre mindig csak a kifizűzött cél eléréséig van szüksége, az átalakítások után viszont azonnal beáll a kérdés körül a teljes médiacsend. Minthogy a hasonló szervezeti átalakításokat rendre nem követik azonnali drasztikus beavatkozások, a

tényleges kiváltó okok nyomozása megmarad kutatói gumicsontnak. Egy közös eleme azonban az összes hasonló intézkedésnek van, ez pedig az autonóm rendszerek visszaszorítása és az autonóm működés kultúrájának kiirtása a társadalomból. Nem véletlen, hogy emiatt sokszor épp a magas fokú intellektuális függetlenséget igénylő akadémiai szektor kerül az ilyen politikai törekvések célkeresztjébe.

II. Tompítás, elkenés, elbizonytalanítás és manipuláció

Az ukrajnai orosz agresszióról hírt adó, a háború első 15 napjában megjelent cikkek tartalomelemzése négy magyar hírportál és a BBC cikkei alapján

2022 decemberében jelent meg [a CRCB elemzése](#), amelyben három magyar hírportál (index.hu, portfolio.hu és telex.hu), valamint az mti.hu és a bbc.com orosz tárgyú cikkeit, tudósításait, valamint a magyar Honvédelmi Minisztérium honlapján megjelent cikkeket vizsgáltuk. Kvalitatív és kvantitatív tartalomelemzési módszerekkel elemeztük, hogy az orosz állami propaganda fogalomhasználata és technikái mennyire jelentek meg ezeken az oldalakon, valamint azt, hogy az elemzett magyar hírportálok torzítatlanul tudósítottak-e a háború eseményeiről. A tanulmány három esettanulmányt és két statisztikai vizsgálatot tartalmaz. Ezek eredményeit ismertetjük röviden.

Az esettanulmányokban egy, a telex.hu portálon március 21-én megjelent cikket és egy március 22-én megjelent interjút elemeztünk, valamint a magyar Honvédelmi Minisztérium honlapján február 24. és március 10. között megjelent híreket és a hozzájuk kapcsolódó videókat tekintettük át. A kvantitatív elemzés során két propagandatechnika előfordulását vizsgáltuk: az első a címkézés (name-calling, labelling), a második az úgynevezett FUD (fear, uncertainty and doubt) propagandatechnika, amely a félelem, a bizonytalanság és a kétség felkeltésével igyekszik befolyást elérni.

Az első esettanulmány azt mutatta be, hogy egy idegen nyelven megjelent cikk magyar nyelvű ismertetése hogyan képes az eredeti cikk tartalmával ellentétes jelentéseket közvetíteni a magyar olvasók felé, és megfelelni – legalább részben – az orosz háborús propaganda szóhasználatának. A szóban forgó cikk első változatában a Telex felváltva használta az Ukrajnában harcoló külföldi állampolgárok említésekor az „önkéntes” és a „zsoldos” kifejezéseket, míg a Frankfurter Allgemeine Zeitung eredeti cikkében mindvégig „önkéntesek” szerepeltek, a „zsoldos” fogalmat pedig az orosz propaganda használja.

A második esettanulmány a magyar honvédelmi miniszterrel készült, a telex.hu-n megjelent interjúban elemezte az interjúkészítő és az interjúalany szóhasználatát és kijelentéseit. Az eredmények szerint a honvédelmi miniszter az orosz agresszió megnevezésére inkább használta a NATO fogalomrendszeréhez közel álló fogalmakat, mint az őt kérdező újságíró. Továbbá a miniszter megszólalásai több esetben a NATO-tagsággal kapcsolatos konfliktusra utaltak.

A harmadik esettanulmány a magyar Honvédelmi Minisztérium honlapján megjelent tartalmakat és a háború megnevezéseit vizsgálta. Kettős nyelvhasználat jelenléte derült ki: a minisztérium honlapja az orosz agresszió megnevezésére akkor használta inkább a NATO által

is alkalmazott fogalmakat, ha az eseményeken, amelyekről tudósított, NATO-tagországból érkezett katonák vagy diplomaták voltak jelen, más esetekben pedig inkább az orosz felelősséget elmosó, a két harcoló fél közé egyenlőségjelet tevő fogalmak jelentek meg a honlapon, amelyek közelebb állnak az orosz állami propaganda nyelvezetéhez, mint a NATO által használt fogalmakhoz.

A kvantitatív elemzés során az Index, a Telex, a Portfolio, a BBC és az MTI az orosz–ukrán háború első 15 napjában megjelent cikkei közül kiválasztottuk azokat, amelyekben az „Ukrajna”, „ukrán”, „Oroszország”, „orosz”, vagy „Putyin” szavak valamelyike, vagy ezek angol megfelelői szerepeltek. Összesen 6272 ilyen cikket találtunk. Először azt vizsgáltuk, hogy ezek a cikkek különböztek-e abban, hogy milyen szavakat, kifejezéseket, megfogalmazásokat használtak az orosz–ukrán háború megnevezésére.

Az eredmények szerint a BBC-vel összehasonlítva minden vizsgált magyar hírportálon nagyobb valószínűséggel jelentek meg az orosz propaganda által használt megnevezések. Az MTI híreiben 24 százalékkal nagyobb valószínűséggel találtuk meg ezeket, a Portfolio és Telex cikkeiben nagyjából 16 és 6 százalékkal, az Index cikkeiben pedig 4 százalékkal nagyobb valószínűséggel, mint a BBC-ben, akkor is, ha a cikkek ugyanarra a forrásra hivatkoztak, és más főbb jellemzőikben (hosszúság, megjelenés ideje) sem különböztek.

Eközben minden magyar hírportál a BBC híreinél 8–14 százalékkal nagyobb valószínűséggel használt cikkeiben olyan megnevezéseket, amelyek az orosz agresszió leírásának tompítására, elkenésre alkalmasak (például „ukrán helyzet”, „ukrán események”). Az orosz agresszió NATO által használt megnevezéseit a portfolio.hu kivételével 15–19 százalékkal kisebb valószínűséggel tartalmazták a magyar hírportálok cikkei, mint a BBC cikkei.

Kvantitatív elemzés segítségével vizsgáltuk még két gyakori, elbizonytalanításra alkalmas szó („látszólag” és „állítólag”) előfordulását a háborúról tudósító cikkeiben. A két szó használata teljesen indokolt lehet egy háborús helyzetről szóló tudósításban, de különös, ha a harcoló felekkel kapcsolatos alkalmazásuk nem torzításmentes. Ha kifejezetten az egyik vagy másik harcoló féllel kapcsolatban használják számottevően nagyobb mértékben ezeket a szavakat, akkor alkalmasak lehetnek arra, hogy megkérdőjelezzék az egyik fél szavahihetőségét, illetve az egyik féllel kapcsolatos híradások hitelességét, és ebből adódóan inkább az egyik vagy a másik fél sikereivel, kudarcaival kapcsolatban keltsenek bizonytalanságot az olvasókban.

Vizsgálatunk eredménye szerint az „állítólag” és a „látszólag” szavakat a portfolio.hu „Globál” rovata az egyéb hírportáloknál tízszer nagyobb gyakorisággal használta, és – szemben a többi vizsgált hírportállal – nem kiegyenlített módon, hanem úgy, hogy ez a szóhasználat az ukrán fél számára volt kedvezőtlen, és inkább az ukrán fél hiteltelenítésére adott lehetőséget. A Portfolio cikkeiben gyakran nem vált egyértelművé, hogy a „látszólag” szó különböző, egymással részben ellentétes jelentései közül melyik jelenik meg az egyes említések esetén. Ez tovább növelhette az olvasók bizonytalanságát.

Elemzésünk arra mutatott be példákat, hogy az orosz agresszióról szóló cikkeiben egy-egy szó megválasztása fontos jelentéskülönbségeket eredményez, és képes befolyásolni az olvasók gondolkodását. Nem mindegy, hogy a magyar online sajtó a háborúról szóló tudósításaiban milyen gyakorisággal használ olyan szavakat az orosz agresszió megnevezésére, amelyek részben vagy egészben az orosz állami narratívát jelenítik meg, és annak fogalomtárához illeszkednek. Nem mindegy, hogy a tudósítások nyelvezete mennyire torzítatlan, mennyire

mentes a propaganda eszközeitől, illetve hogy a használt fogalmazásmód mennyire alkalmas az orosz állami propaganda céljainak szolgálatára és a magyar olvasók manipulálására, elbizonytalanítására és megfélemlítésére. Eredményeink azt mutatják, hogy a vizsgált hírportálok elemzett cikkeiben megfigyelhető az orosz állami propaganda technikáinak és fogalmainak alkalmazása.

III. A kormánypropaganda szűrkezónás hálózata a közösségi médiában: a másik valóság

1. Közösségi média és propaganda²

Napjainkban a közösségi média világszerte a kommunikáció és az információszerzés fő fórumává, ugyanakkor a politikai propaganda, a [dezinformációs kampányok](#) fontos eszközévé is vált. Néhány éve a [magyar kormánypropagandában](#) is központi szerepet kap a közösségi média, különösen a [7,3 millió magyarországi felhasználóval](#) rendelkező Facebook. A közösségi platformokon ma professzionális, több milliárd forintból kiépített [kormánypropaganda-gépezet](#) működik, amely nemzetközi viszonylatban is [rendkívül intenzíven](#), hatalmas, többszintű hálózaton keresztül – többek között politikusok, influenszerek, [szervezett trollhadsereg](#) (bérkommentelők), „[médiaharcosok](#)” és számos informális aktivistacsoport által – terjeszti a központilag kidolgozott kormányüzeneteket. Működésében meghatározó szerepet kap az úgynevezett „szűrkezónás” média, valamint számos jellegzetes manipulatív nyelvi eszköz és propagandatechnika. Ezeknek különösen nagy a jelentősége, mivel tömegeket érnek el, komoly hatásuk van a politikai-közéleti véleményalkotásra, és a közösségi média működési sajátosságai által olyan kontrollálhatatlan és önmagukon túlnövő folyamatokat indíthatnak el, amelyek pártpolitikától függetlenül az egész társadalom számára veszélyesek. Ezek a technikák ugyanakkor nem transzparenssek, nagy részük észrevétlen marad a társadalom számára. Az alábbiakban ezekből emeljük ki a legfontosabbakat.

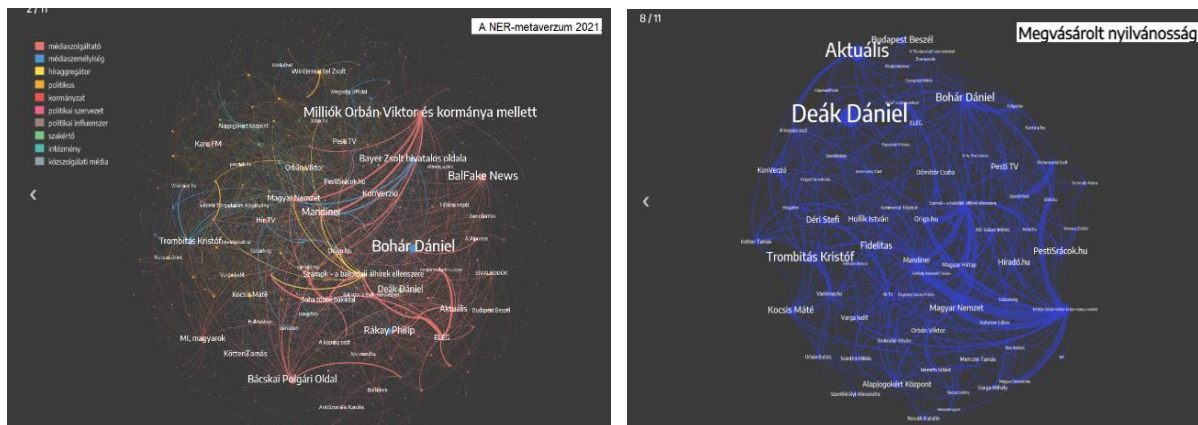
Mi a „szűrkezónás” média?

Szűkebb értelemben: olyan [álfüggetlen vagy álcivil internetes vagy Facebook-oldalak](#), amelyek függetlennek állítják be magukat, de valójában párt- vagy politikai propagandát terjesztenek. Jellemzőjük az álhírek, dezinformációk, összeesküvés-elméletek közlése, a névtelenség, a szerkesztők vagy tulajdonosok kilétének elrejtése, az újságírásra vonatkozó etikai elvek és jogszabályok megkerülése.

Tágabb értelemben: a „szűrkezóna” a [hidegháború utáni hibrid hadviselés](#) eszközei közé tartozik. Azokat a rejtett, nem katonai tevékenységeket jelöli, amelyeket ellenfele meggyengítésére végez az egyik fél, például információs hadviselés, dezinformációk terjesztése, cybertámadások, manipuláció a közösségi médián keresztül; elsősorban Oroszországhoz és Kínához kapcsolódik.

² Az áttekintés a hiperlinkkel jelzett cikkek mellett további, itt terjedelmi okokból nem részletezett szakirodalmi munkák és a 105 legaktívabb kormánypárti Facebook-oldal 2022. január 1. utáni tartalmainak diskurzuselemző vizsgálata alapján készült.

A magyar facebookos kormánypropaganda-hálózatban a hivatalos („fehérzónás”) politikusi oldalak és kormánypárti sajtó mellett számos szürkezónás Facebook-oldal vesz részt. Ezek feltárását különböző módszerek (pl. adat-, hálózat-, korpusz- és tartalomelemzés, diskurzuselemzés) segítik. Részletes adatelemzés alapján mutatja be például a NER-metaverzum hálózatát egy [2021-es kutatás](#); az ábrán a fő csomópontok láthatók (típus, illetve hirdetésre költött összeg nagysága szerint):

1. A NER-metaverzum (Német és tsai 2021. <https://atlo.team/ner-metaverzum>)

A hálózat csomópontokból és ezek köré szerveződő terjesztői láncokból áll, amelyek egymással is sok ponton összefonódnak. A nagyobb és kisebb csomópontokat különböző típusú szereplők alkotják: intézmények (pl. *Alapjogokért Központ*, *Megafon*), szolgáltatói hírportálok (pl. *Mandiner*), névtelen hírportálok és „közösségi központok” (*ELÉG*, *Orbán Viktor szimpatizánsainak csoportja*), továbbá politikusok, influenszerek (pl. *Trombitás Kristóf*) és magánszemélyek. Ezek között alig van olyan oldal, amely hivatalosan a kormányhoz tartozik; a propagandatevékenység nagy része a „szürkezónában” folyik, olyan szervezetek és szereplők közreműködésével, amelyek hivatalosan nem kötődnek a kormányhoz, látszólag függetlenek vagy jelentéktelenek.

„A kormánypárti média nagyban támaszkodik álcivil, vagy valamennyire függetlenként pozicionált (CÖF, Századvég) szervezetekre és olyan, kevésbé átlátható háttérű médiaszervezetekre, mint a Megafon. Ezeket a szervezeteket azért sorolják a szürke zónába, mert függetlennek állítják be magukat, miközben nem azok, illetve részben vagy teljesen átláthatatlan, milyen anyagi forrásokból működnek.” (Keller-Alánt, 2022.)

A csomópontok több szintet alkotnak: vannak elsődleges véleményvezérek tömeges (százezer fős) olvasótáborokkal, második szintű nagy (10–50 ezer főnyi) csoportok hírellyátói, és számos harmadik-negyedik szintű lokális, sejtyszerű kis hírközpont. A hálózathoz tartoznak a komment szekciókban tevékenykedő, feladatmegosztó, belső üzenetküldő [CAP-rendszerrel irányított „trollok”](#) (bérkommentelők) is. A csomópontok között vannak kisebb stílus- vagy érdeklődésbeli különbségek, de alapvetően ugyanazok a központi propagandaüzenetek terjednek bennük – a tagok ezeket és egymás megosztásait osztják tovább, emellett maguk is készíthetnek tartalmakat, amihez professzionális képzést is kapnak. Az itt terjedő megosztásokban Facebookon kívüli hírportálok (*hirado.hu*, *mindenszo.hu*) és Youtube-csatornák (pl. *Patrióta*) anyagai is szerepelnek, mindez együtt pedig a tartalmak megsokszorozódását és tömeges terjesztését eredményezi (a kormánypropaganda az Instagramra és TikTokra is kiterjed, de azok itt nem kapnak nagy szerepet). A hálózat tehát sok,

egymást is felerősítő részrendszerből áll, amelyek egy nagy közös „információs ökoszisztémát” ([Német és tsai 2021](#)) alkotnak, ennek nagy része azonban a hálózaton kívülről nem látszik.

2. A facebookos kormánypropaganda legfontosabb diskurzusjellemzői

2.1. Klasszikus propagandatechnikák és modern jellegzetességek is megjelennek benne. Modern vonás a gyakori, célzott közvéleménykutatás és a kormánypárti üzenetek ezekhez igazítása, az internetes műfajok és lehetőségek használata (mémek, blogok, megosztások), a tartalmak tömeges ismétlődése és a trollok alkalmazása. Klasszikus, az orosz és a goebbelsi propagandából is jól ismert technika például az álhírek terjesztése, az ellenségképzés, a speciális szókincs, valamint a „méregkapcsolók” és „erénykapcsolók” használata (előbbivel az ellenséghez negatív fogalmakat vagy vizuális jellemzőket társítanak, pl. kapzsiság, veszély, sötét szín, ijesztő arc, utóbbival pedig a saját oldalhoz pozitív tartalmakat, pl. béke, család).

2.2. Központi narratívák, ellenségek. A kormánypárti propaganda fő eszközét a közösségi médiában is a központilag kidolgozott hamis narratívák alkotják (*a baloldal háborúba vinné az országot, a kormány békepárti, Soros áll a háború mögött*). Ezek alapvető elve a rendkívül egyszerű, fekete-fehér [ellenségképzés és a permanens háborúzás](#), fő elemeik közé tartozik egy főellenség (Soros), rugalmasan cserélődő al-ellenségek (Brüsszel, Gyurcsány, a tanárok stb.), ezek nemzetellenes tervei és az ellenük való védekezés. Ebből épülnek az aktuális narratívák, amelyeket számos propagandaanyag egészít ki: álhírek, dezinformációk, álszakértői nyilatkozatok, személyes lejárató anyagok, videók, gúnyos mémek. Jellegzetes és gyakori a méregkapcsolók, az ellenségekhez társított negatív tartalmak (gonoszság, [veszély](#), [ürülék](#)), valamint a saját tábor kapcsán az erénykapcsolók (család, [erő](#), szép tájak) alkalmazása.

2.3. Határok elmosása, bizonytalanság. Jellemző a határok elmosódása a hivatalos kormánykommunikáció és a „szürkezőna”, a magán- és propagandadiskurzusok, az intézményes és anonim hírportálok között. Ez a források függetlenségének látszatát kelti, elhomályosítja a propagandajelleget és a kormány szerepét, egyúttal segíti az álhírterjesztést és fokozza a hírekkel kapcsolatos általános bizonytalanságot (az [elbizonytalanítás](#) szintén jellegzetes orosz módszer).

2.4. Kettős beszéd jellemző a nyilvános, hivatalos kormánykommunikáció és a hálózaton belüli „szürkezőnás” üzenetek között: míg például Orbán beszédeiben és Facebook-oldalán pozitív, konstruktív tartalmak szerepelnek (*béke, megvédjük*), addig a „szürkezőnában” agresszív, negatív kormánypropaganda folyik, például a tanárokat vagy az EU-t nyíltan szidalmazó posztok jelennek meg: „[Az EU döntéshozói megbízhatatlan üzleti partnerek !! Konkrétan sz@r arcok](#)”, „[A szatir, gyerekmoleesztálásra, pedofiliára szakosodott EU vezetés](#)”. A kettős beszéd másik típusa is gyakori: ennek lényege, hogy egy-egy eseménnyel kapcsolatban a valósággal ellentétes fogalmakat használnak: *a kormány megvédi a nyugdíjakat* (valójában *elinflálja*). Mindezek alternatív diskurzusvilágot teremtenek, és egyúttal a jelentések elmosódását, a kategóriák elbizonytalanítását eredményezik.

2.5. Saját NER-szókincs, hívószavak, speciális kifejezések alkotása is az eszköztár része: *nemzeti konzultáció, háttérhatalom, rezsvédelem, dollárbaloldal, szankciós infláció, genderlobbi*. Ezekkel egyrészt a valóság diszkurzív újrateremtése és hatalomba vétele valósul meg, másrészt az események kognitív feldolgozását is befolyásolják, manipulatív hatásúak. Mindezek a kettős beszédnek, a valóság elfedésének is fontos eszközei, pl.: *Nemzeti*

Együttműködés Rendszere, modellváltó egyetemek, nemzeti konzultáció. A Facebook-csoportokban több ilyen új kifejezés is szerepel (pl.: *brüsszelita, jakobina*).

2.6. Álhírek, dezinformáció. Tipikus jelenség az [álhírek](#) és [dezinformációk](#) keringése; utóbbiak tartalmazznak valamilyen részizgagságot, de fő üzenetük hamis vagy megtévesztő. Ezek célja nem feltétlenül a meggyőzés, hanem inkább az elbizonytalanítás. Bevert propagandaeszköz emellett az irreleváns hírek terjesztése, „zaj” keltése is (pl. [Karácsony megcsónkította a Blaha terveit](#)), ami a figyelemelterelést és az elbizonytalanítást szolgálja (ezek szintén az orosz tömegmanipuláció jellemző módszerei).

2.7. Orosz propaganda. Sok orosz dezinformációs tartalom és [Kreml-párti narratíva](#) van jelen a kormánypárti Facebook-diskurzusokban. Ezeket a tagok többnyire egymás hírfolyamából vagy orosz propagandaoldalakról ([oroszhirek.hu](#)) osztják meg, terjesztésükben a magyar kormánypropaganda-gépezet is [régóta aktívan részt vesz](#) (pl. [Számok, Orbán Viktor Club](#)).

2.8. Agresszió, gyűlöletkeltés, uszító tartalmak. A facebookos kormánypárti közösségekben gyakori a verbális agresszió, gyűlölködő beszéd az „ellenségekkel” kapcsolatban. Durva kifejezések (*mocskos dollárbalos, kuss a neve, takarodj*), megalázás (*sírjatok libsik; szeretem amikor az [agyatlan libsi, balos prolik vinnyogva bokákolnak](#)*), dehumanizáló megnevezések (*ócska nőszerű képződmény*), „*férgek*”, *Gyurcsótány*, „*valóban férgek vannak a maszk alatt*”, „*ők a vírusok. őket kell megsemmisíteni. elpusztítani kivétel nélkül mindet*”). Vizuálisan is sok a riasztó elem: [plakátok](#), mémek [eltorzított arcokkal](#), [szexuális utalások](#). Sajátos jelenség, hogy a hírfolyamokban az ellenségre vonatkozó gyűlöletposztok között derűs, pozitív, a saját tábor értékeit hangsúlyozó posztok is szerepelnek (pl. szép magyar táj, mosolygós gyerek).

3. Példa: kettős beszéd és uszító propaganda a tanárokkal kapcsolatban

A kettős beszéd és az uszító, ellenségképző propaganda jellegzetes példáját mutatja a tanárokkal, pedagógusokkal kapcsolatos kommunikáció. A hivatalos diskurzusokban a kormány látszólag konstruktív, például a miniszterelnök támogatólag, tisztelettel beszél a pedagógusokról: „[Én a pedagógusok oldalán állok. Valóban keveset keresnek... Ezen mindenképpen változtatni kell](#)”; más nyilatkozatok is hasonlóan [pozitív hangneműek](#), a [kormány béremelési szándékát](#) hangsúlyozzák. Ugyanakkor a Facebook-világban már 2022 elejétől széleskörű agresszív lejárató kampány folyik a tanárok ellen. Ennek fő elemei: a [téli nyári szünetre](#) hivatkozás, a tiltakozó, tüntető tanárok [nem is tanárok, hanem politikai aktivisták](#), „[álcivil NGO-k](#)”, „[tüncikéző ősbolsevikok](#)”, „*vérbalos, igazi kommunista senkiháziak!*”; az utóbbi hónapokban pedig ezek a megnyilvánulások kiegészültek az „lmbtq” és „[szivárványos](#)” jelzőkkel, illetve a megrontás, [pedofília](#) fogalmával. A pedagógusokat a propaganda szerinti negatív tartalmakkal, méregkapcsolókkal kötötték össze: [Sorossal](#), a baloldallal, a „[genderlobbival](#)” és a [gyermekek megrontásával](#), rendszeresen jelentek meg [gúnyos, riasztó fotók fenyegető külsejű](#) vagy [szivárványos ruhájú tanárokról](#). Az év folyamán mind az uszító posztok, mind a rájuk reagáló hozzászólások egyre durvábbá váltak: „[söpredék lepte el a pedagógusi pályát, akik csak rombolni akarnak](#)”; [disznós videó](#): „[Azokat a tanárokat, akiknek nem tetszik Pintér, vagy Orbán, vagy a NAT, vagy bármi más, arra kérjük, hogy húzzanak a pi**ába a közoktatásból!... mi tartja vissza őket, hmm?!](#)”; „[Ezek a kommunista tanárok évtizedeken át mossák a gyerekek agyát! Épp ideje megtisztítani az oktatási rendszert ezektől a káros elemektől](#)”. Előfordultak halálos fenyegetések is: „[az ilyen tanart kotelre kell rakni, hogy a többi szivarvanyos tanuljon belől e](#)”. A lejáratás azóta Facebookon kívüli

akciókkal is bővült, többek között egy összevágott hangfelvétel alapján indított hecckampánnyal a budapesti Eötvös József Gimnázium igazgatója ellen.

A Facebookon ellenzéki oldalon is működnek hasonló politikai hírportálok és csoportok, de jóval kevesebb, és nem alkotnak ilyen átfogó, szervezett propagandarendszert; továbbá ezekben a tanárok ellen sem indult negatív kampány.

A fenti jelenségek és a szürkezónában folyó tanárelles propaganda segíthet megérteni a kormány valódi szándékait és kommunikációs stratégiáit, és egyúttal az uszító technikák hatékonyságát is mutatja.
